

VACEK, J. *Apelační soud v letech 1627–1727. Studie a prameny.*
Praha: Auditorium, 2023, 240 s.

Mezi soudy, které v českých zemích fungovaly v raném novověku, má v řadě ohledů výjimečné postavení soud apelační, zřízený v roce 1548 králem a pozdějším císařem Ferdinandem I. Nejen, že šlo o soud se zjevnými byrokratickými rysy, částečně obligatorně složený z graduovaných právníků, ale šlo také o jeden z mála orgánů působících ve všech zemích České koruny, a to – jak ostatně napovídá jeho název – jako soud druhostupňový. Jeho složení, kompetence i postupy se v průběhu času pochopitelně do určité míry měnily, tak, jak se měnila sama společnost a celkové právní prostředí. I když tedy nelze dosavadní (právní) historiografii nařknout, že by mu nevěnovala pozornost, rozhodně je v historii tohoto pozoruhodného justičního orgánu bílých míst více než dost.

Sympatickým pokusem o částečné zaplnění mezer je monografie Josefa Vacka, vydaná v roce 2023 jako finální výstup z projektu podpořeného Grantovou agenturou Univerzity Karlovy. Autor si k ní připravil půdu několika přípravnými pracemi menšího rozsahu a vzhledem k tomu, že během několika let dokázal zpracovat úctyhodné množství archivního materiálu, mohl si troufnout na práci vykazující nepopíratelně určité syntetické prvky. Jakkoli sám v Úvodu skromně konstatuje, že jeho cílem bylo představit některé prameny, jež jsou s apelačním soudem spojené, a vznést otázky, které by potenciálně mohly nasměrovat další bádání. Pro něj totiž zůstává i po vydání knihy široký prostor, neboť na o něco málo více než 200 stránkách skutečně nebylo možné apelační soud a jeho činnost po všech stránkách detailně zpracovat. Tím spíše, když nemalou část knihy tvoří již avizovaná edice pramenů nejrůznějšího druhu. A nic na tom nemění ani fakt, že se autor rozhodl apelační soud zkoumat v sevěřenějším časovém horizontu jednoho století (1627–1727).

Uvedené chronologické vymezení je na první pohled zřejmé, pokud jde o hranici post quem. Obnovené zřízení zemské představovalo nepochybně zásadní mezník ve vývoji českého zemského práva, a i když přímo apelačnímu soudu a jeho činnosti je v něm věnováno jen dosti malé množství článků, lze souhlasit s tím, že celkové změny právního prostředí autorovu volbu dostatečně justifikují. Trochu složitější je zdůvodnění roku 1727 odkazem na uplynutí dvou dekád od vydání trestního zákoníku Josefa I. Ten mohl ovlivnit výkon pouze trestněprávní, nikoli ovšem civilně právní jurisdikce soudu, navíc je otázkou, zda právě dvacet let je právě ten ideální odstup, v němž je v hodné sledovat „propsání“ legislativních změn do právní praxe. Ale vzhledem k tomu, že autor již tuto horní hranici použil v některých svých předchozích pracích, že vymezuje kulatý interval sta let a že se venkoncem nenabízí jiný, přesvědčivější mezník, není důvod zvolené ohraničení rozporovat.

Po Předmluvě (s. 11–12) a Úvodu (s. 13–15), obsahujícím vedle cílů knihy též justifikaci uvedeného časového rozsahu, naznačujícím kritéria, podle nichž byly vybírány editované dokumenty, a stručně nastiňujícím obsah jednotlivých kapitol, následuje Ediční poznámka (s. 16–20). Vzhledem k tomu, že se v knize objevuje prepis pramenů českých, německých i latinských, věnoval se autor každému jazyku samostatně. Nejde však jen o suchopárný výčet aplikovaných pravidel, při jejichž dodržení byly historické texty zpřístupněny modernímu čtenáři, ale jsou zde i relevantní úvahy o tom, která z metod zpřístupnění je pro dané účely nejvhodnější. Zatímco v případě německých textů zvolil autor transliteraci, českojazyčné prameny byly transkribovány. Jestliže text věnovaný transliteraci latiny je vůči hledně kratší než u němčiny, je to logické – některé úvahy by bylo zbytečné opakovat, navíc německých textů je podstatně více a němčina byla konec konců primárním jazykem, v němž po Bílé hoře jednání apelačního soudu probíhala. Větší pozornost mohl ale autor rozhodně věnovat jazyku českému, kde vystačil se všeho všudy čtyřřádkovým lakonickým odkazem na Štövíčkovy Zásady (připouštějící v řadě případů variantní řešení). Krátká úvodní kapitola je pak rekapitulací dosavadního bádání o apelačním soudu, přičemž přehled začíná již pracemi Jana Jakuba Weingartena z přelomu 17. a 18. století a je doveden až do současnosti (s. 21–27).

Důležitým úkolem právněhistorického bádání je zabývat se nejen normativní podobou práva („soll sein“), ale také jeho praktickým fungováním („wirklich ist“) a obě naznačené roviny, tj. podobu právních norem v pramenech práva a jejich praktické uplatňování, sledovat pokud možno v jejich vzájemné souvztažnosti. Normativní úprava je ale logickým východiskem. Toho se autor beze zbytku přidržel, když zpracoval samostatnou kapitolu Normativní prameny, zabírající více než třetinu rozsahu knihy (s. 29–112). Postupně představuje nejvýznamnější prameny ovlivňující složení, působnost a fungování apelačního soudu ve sledovaném období. Na počátku stojí nevyhnutelně Obnovené zřízení zemské, následují nejrůznější císařské reskripty a instrukce, na samém konci pak stojí hrdelní řád Josefa I. Zajímavý přesah do dějin vedlejších zemí České koruny představuje slezský apelační řád z roku 1676.

Představení jednotlivých pramenů se autor zhostil ve dvou plánech. Nejprve jsou zrekapitulovány informace o vydání příslušného pramene, o dochovaných exemplářích, případně starších edicích, a o jeho obsahu. U těch pramenů, které byly vysloveně vydány kvůli regulaci činnosti apelačního soudu, je představení obsahu provedeno v celé jejich šíři (nejvíce prostoru dostala zcela správně tzv. Linecká instrukce z roku 1644, která ve 34 člancích do fungování apelačního soudu zásadním způsobem zasáhla), u ostatních se autor pochopitelně omezil pouze na relevantní články. Druhou část kapitoly pak tvoří samotná edice všech probraných pramenů.

Podle podobného „mustru“ jsou v souladu s podtitulem knihy (Studie a prameny) zpracovány i kapitoly následující, o poznání kratší. I v nich je vždy nabídnut nejprve ucelený výklad, na nějž navazuje zpřístupnění pramenů. Tyto kapitoly se ale již v souladu s výše naznačeným požadavkem soustřeďují na skutečně „živé“ právo, a proto je vždy zvolena problematika zkoumána souběžně optikou právních norem a praxe doložené studiem tisíců stránek dobových pramenů. Edice připojená na konci každé kapitoly nemůže v těchto případech z pochopitelných důvodů nabízet kompletní přehled pramenů, jichž je k dispozici množství vpravdě nepřehledné, ale omezuje se na pečlivě vybrané, ilustrativní texty, které autor vyhodnotil jako instruktivní, typické, nebo z nějakého důvodu pozoruhodné.

Uvedené kapitoly jsou postupně věnované rozhodnutím apelačního soudu, označovaným podle situace jako rozsudky, ortely, nálezy či naučení (s. 113–145), struktura a obsazení soudu a procesu přijímání rozhodnutí (s. 147–171), zásahům panovníka do rozhodovací praxe soudu a s ním související vzájemné komunikace, tedy dobrým zdáním, jež soud dával panovníkovi, a naopak reskriptům, které panovník zasílal soudu (s. 172–194) a konečně procesu výběru radů a zkouškám, jimž byli přinejmenším někteří z nich od 17. století povinni se podrobovat (s. 195–222). Každá z kapitol je přitom v dobrém slova smyslu přímo nabita informacemi a přináší řadu postřehů, které doplňují, rozvíjejí či revidují dosavadní úroveň poznání. Autor přitom velmi precizně a uvážlivě svá tvrzení argumentuje, doprovází mnohačetnými odkazy na prameny i literaturu a s patřičnou opatrností otevřeně vyjadřuje příslušnou míru pochybností tam, kde je případně možný i alternativní výklad, resp. kde se z jistoty prokázaných faktů musí uchýlit k hypotézám, zpravidla velmi přesvědčivým. Pokud jsou opravovány omyly starší literatury (a tyto případy rozhodně nejsou výjimečné), je tak činěno slušně, kultivovaně a s patřičným respektem k těm, kteří se snad v některých svých soudech zmýlili, ale i tím vlastně autorovi proslapávali cestu.

Nihil perfectum in orbe est. Bezpochyby i nad knihou Josefa Vacka je možné vést o některých věcech polemiku. Z pohledu recenzenta se například nejeví nejšťastnější řazení kapitol – logičtější by se zdálo seřadit látku od záležitostí organizačně-personálních (struktura a obsazení soudu, výběr radů a zkoušky) přes procesní aspekty rozhodování (přijímání rozhodnutí) k samotným rozhodnutím a na ně navázat panovníkovými reskripty (a s nimi provázanými dobrými zdáními soudců), které z podstatné části představovaly zásahy do již rozhodnutých kauz (typicky udělování milostí či zmírňování trestů). A zabývali se autor personálními otázkami, bylo by jistě záhodno udržet jednotný přístup k transkripci křestních i rodových jmen – namísto toho autor kolísá mezi českými a německými tvary a křestní jména někdy rozepisuje, jindy zkracuje na iniciály, aniž by v tom byla patrná nějaká hlubší logika.

Případné drobné nedostatky (které ostatně musí být vnímány spíše jako projev odlišné subjektivní preference než jako objektivní metodické prohřešky) nemění nic na jednoznačně pozitivním vyznění hodnocené publikace. Ta mimo jakoukoliv pochybnost představuje vyzrálou, hluboce erudovanou právněhistorickou sondu do dějin české justice v 17. a 18. století, tedy v době, která nikdy nebyla (a není ani dnes) v české historiografii skutečným mainstreamem. Nadto je velmi kvalitní i po stránce jazykové. Autor se nepokouší o popularizační výstřelky, ale klidně, uvážlivě a věcně provádí čtenáře různými aspekty fungování instituce, která se v posledních letech stala středobodem jeho práce. Lze přitom jen doufat, že v knize soustředěné, edičně zpřístupněné materiály si najdou i další zájemce a že intenzita bádání v této oblasti bude v budoucnu nabírat na intenzitě.

Marek Starý

doi: 10.14712/2464689X.2024.35